

LEGAL INSIGHT

ΌΤΑΝ Η ΔΙΑΝΕΜΟΜΕΝΗ ΜΕ ΔΙΑΘΗΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΔΕΝ ΕΞΑΝΤΛΕΙ ΤΟΝ ΚΛΗΡΟ

Ιωάννης Ψαράκης

Εμφανίζονται συχνά στην πράξη περιπτώσεις στις οποίες παρ' ότι ο διαθέτης συνέταξε έγκυρη διαθήκη, η τύχη κάποιων περιουσιακών του στοιχείων δε ρυθμίζεται με αυτή. Ως προς αυτά, είναι ερώτημα το τί θα συμβεί. Η περιέλευση των επίμαχων στοιχείων στους εξ' αδιαθέτου κληρονόμους δεν είναι καθόλου βέβαιη.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2016

1. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ

Η σύνταξη διαθήκης έχει ως σκοπό τη μετά θάνατον διανομή της περιουσίας του διαθέτη, ακριβώς όπως αυτός θέλησε όσο βρισκόταν εν ζωή. Στην πράξη όμως αναφύονται περιπτώσεις στις οποίες η περιουσία που διανέμει ο εκλιπών με τη διαθήκη του δεν εξαντλεί την περιουσία του. **Τί θα συμβεί με τα περιουσιακά στοιχεία για τα οποία καμία πρόβλεψη δε φαίνεται να έχει γίνει επί της διαθήκης;**

Το σχολικό παράδειγμα έχει ως εξής: Υπέργηρη δεσποινίς, χωρίς συγγενείς, κατέλιπε με ιδióγραφη διαθήκη το σπίτι της στην κόρη της αγαπημένης της γειτόνισσας και το εξοχικό της, ίσης αξίας με την κύρια κατοικία, στο πνευματικό της παιδί. Διατηρούσε όμως και καταθέσεις ύψους 100.000 € στην Τράπεζα Α, χρήματα ωστόσο για τη, μετά το θάνατό της, τύχη των οποίων ουδεμία πρόβλεψη έκανε. Λόγω εσφαλμένης αντίληψής της ότι αν αναφέρει τα χρήματα αυτά στη διαθήκη της, δε θα μπορεί να προβεί ελεύθερα σε συνολική ανάληψη του ποσού σε περίπτωση που παραστεί τέτοια ανάγκη (λχ. για λόγους υγείας), δίστασε να συμπεριλάβει σχετική αναφορά. Το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: το ποσό των 100.000 € θα μοιραστεί μεταξύ της νεαρής γειτόνισσας και του βαφτιστήρα, ή μήπως θα περιέλθει ολόκληρη στο

Δημόσιο (το οποίο είναι και ο τελευταίος τη τάξει κληρονόμος εξ' αδιαθέτου);

Στην πραγματικότητα δηλαδή αυτό το πρόβλημα θα προκύπτει συνήθως στις εξής περιπτώσεις:

- α) Ο διαθέτης εν γνώσει του δεν συμπεριέλαβε την εν λόγω περιουσία.
- β) Ο διαθέτης αμέλησε να συμπεριλάβει την εν λόγω περιουσία· αν εκείνη τη στιγμή κάποιος του υπενθύμιζε την ύπαρξή της, θα έκανε αναφορά στη διαθήκη του και για αυτή.
- γ) Ο διαθέτης διένειμε εξαντλητικά την περιουσία του κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης, πλην όμως μετά το χρόνο εκείνο προσετέθησαν νέα στοιχεία, την τύχη των οποίων ουδέποτε φρόντισε να καθορίσει.
- δ) Ο διαθέτης διένειμε εξαντλητικά την περιουσία με τη διαθήκη του, πλην όμως κάποιος εκ των τιμωμένων εξέπεσε. Επομένως, τα διανεμηθέντα σε αυτόν περιουσιακά στοιχεία καθίστανται αδιάθετα.

2. ΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΠΡΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

**Βασική αρχή του κληρονομικού δικαίου είναι ο απόλυτος σεβασμός στη βούληση του διαθέτη.** Εξαιρέση στον κανόνα αποτελεί ο θεσμός της νόμιμης μοίρας, σύμφωνα με τον οποίο ο διαθέτης, ακόμα και αν το δήλωσε απερίφραστα, δεν μπορεί να αποκλείσει εντελώς ορισμένα πολύ κοντινά του πρόσωπα (απογόνους, γονείς και σύζυγο) από το να λάβουν ένα ελάχιστο ποσοστό από την περιουσία του (νόμιμοι μεριδούχοι – θεσμός νόμιμης μοίρας). Βέβαια, σε εξαιρετικές περιπτώσεις (λχ. ο σύζυγος προκάλεσε με πρόθεση σωματικές κακώσεις στη σύζυγο) προβλέπεται από το νομοθέτη η δυνατότητα του διαθέτη να αποκληρώσει τα πρόσωπα αυτά, ακόμα και από το ελάχιστο ποσοστό της νόμιμης μοίρας, δηλώνοντάς το σε διαθήκη τους.

Επιστρέφοντας σε αυτό που αποτελεί τον κανόνα, δηλαδή στον απόλυτο σεβασμό της βούλησης του διαθέτη, προκύπτει αβίαστα το ότι ακόμα και στη περίπτωση που απέμειναν αδιανέμητα περιουσιακά στοιχεία του εκλιπόντος, ο δικαστής θα επιχειρήσει να δώσει απάντηση στο ερώτημα «σε ποιόν θα ήθελε να αφήσει ο διαθέτης τα αδιάθετα στοιχεία».

Προβάδισμα δίδεται από τη νομολογία μας στην ήδη διατυπωθείσα, έστω για μέρος της περιουσίας και όχι για το σύνολο αυτής, βούληση του διαθέτη, η οποία ευνοεί τους εκεί τιμώμενους κληρονόμους. Εκείνος που θα επιθυμεί να «σπάσει» αυτή την εντύπωση, δηλαδή την αίσθηση ότι τα εναπομείναντα στοιχεία θα ήθελε ο διαθέτης να τα διαθέσει κι εκείνα στους τιμώμενους με τη διαθήκη του, οφείλει να πασχίσει κατά τι παραπάνω: **θα πρέπει να επικαλεστεί και να αποδείξει, πειθοντας στον αναγκαίο βαθμό το Δικαστήριο, ότι ο διαθέτης τελικά θέλησε να περιορίσει τους κληρονόμους στα στοιχεία που ανέφερε στη διαθήκη, μην επιθυμώντας να προσποριστούν αυτοί τίποτα περισσότερο παρά τα όσα ρητά τους κατέλιπε.**

*Για παράδειγμα, τέτοια περίπτωση θα συντρέχει εάν ο διαθέτης αναφέρει: «Αφήνω το σπίτι μου*

*στον Β, παρ' ότι έχει αρκετά χρήματα, γιατί βρίσκεται στην περιοχή που αυτός πέρασε τα παιδικά του χρόνια και είμαι σίγουρος ότι θα τον ευχαριστήσει». Στο παράδειγμα αυτό, δύσκολα θα μπορεί κάποιος να υποστηρίξει ότι ο διαθέτης θα ήθελε να προσπορίσει και άλλα οφέλη στον τιμώμενο Β, αφού ακόμα και αυτό το μοναδικό στοιχείο που του άφησε το έκανε για ιδιαίτερους λόγους οι οποίοι και ικανοποιήθηκαν πλήρως με την διανομή στον Β του εν λόγω σπιτιού.*

Σε αυτή τη λογική βασίζονται και οι διατάξεις των άρθρων 1801 και 1802 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ). Το μεν άρθρο 1801 ΑΚ ορίζει: «*Αν έχει εγκατασταθεί ένας μόνο κληρονόμος και έχει περιοριστεί σε ποσοστό της κληρονομίας, ως προς το υπόλοιπο μέρος επέρχεται η εξ αδιαθέτου διαδοχή. Το ίδιο ισχύει και όταν έχουν εγκατασταθεί περισσότεροι κληρονόμοι, καθένας από τους οποίους έχει περιοριστεί σε ποσοστό και τα ποσοστά δεν εξαντλούν τον κλήρο*», και άρα την πλεονάζουσα περιουσία καρπώνονται οι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι. Το δε άρθρο 1802 ΑΚ προβλέπει: «*Αν, σύμφωνα με τη θέληση του διαθέτη, οι εγκατάστατοι γράφηκαν ως οι μόνοι κληρονόμοι και καθένας απ' αυτούς εγκαταστάθηκε σε ποσοστό και τα ποσοστά δεν εξαντλούν τον κλήρο, επέρχεται ανάλογη αύξηση των ποσοστών*», συνεπώς η μη διανεμηθείσα περιουσία επάγεται στους ήδη τιμώμενους με τη διαθήκη κληρονόμους.

Σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο, του οποίου οι αποφάσεις αποτελούν εν πολλοίς «οδηγό» για τη θέση που θα λάβουν τα λοιπά Δικαστήρια της χώρας, προτεραιότητα δίδεται στο άρθρο 1802 ΑΚ. Αντίθετα, η 1801 ΑΚ, για να εφαρμοσθεί, θα χρειαστεί ο εξ αδιαθέτου κληρονόμος να επικαλεστεί και να αποδείξει – εκτός βέβαια του ότι ο διαθέτης διένειμε με τη διαθήκη του μόνο μέρος της περιουσίας του, ώστε φυσικά να μπορεί να τεθεί ερώτημα ως προς τη βούληση που θα είχε ως προς την τύχη του εναπομείναντος – ότι ο κληρονομούμενος εξέφρασε τη βούληση οι τετιμημένοι στη διαθήκη

κληρονόμοι να λάβουν αποκλειστικά και μόνο την περιουσία που εκεί προβλέπεται.

*Μάλιστα, αν και η 1802 ΑΚ κάνει λόγο για «κληρονόμους», γίνεται δεκτό ότι αυτή εφαρμόζεται ακόμα και όταν ως κληρονόμος στη διαθήκη είναι μόνο ένα πρόσωπο, στο οποίο καταλείπεται περιουσία η οποία δεν εξαντλεί τον κληρο. Αυτό είναι λογικό, διότι η βούληση του διαθέτη, εφόσον βέβαια διαπιστωθεί ότι εκείνος θέλησε ως κληρονόμο του ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, οφείλει να γίνεται το ίδιο σεβαστή είτε ως κληρονόμος φαίνεται ένα άτομο είτε περισσότεροι.*

### 3. Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΟΥ ΘΑ ΟΔΗΓΗΣΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΜΙΑΣ Η ΤΗΣ ΑΛΛΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ

Η πρακτική σημασία της διάκρισης των διατάξεων είναι με απλά λόγια η εξής: αν εφαρμοσθεί η 1802 ΑΚ, τα αδιάθετα στοιχεία θα τα προσποριστούν οι κληρονόμοι, ενώ αν επικρατήσει η 1801 ΑΚ τα στοιχεία αυτά θα περιέλθουν στον εξ αδιαθέτου κληρονόμο (δηλαδή στα πρόσωπα τα οποία αποκτούν σε περίπτωση που δεν υπάρχει διαθήκη).

Επομένως, εκείνος ο οποίος τιμήθηκε στη διαθήκη του εκλιπόντος, ο οποίος εκλιπών ωστόσο λχ. απέκτησε κι άλλα περιουσιακά στοιχεία μετά τη σύνταξη της διαθήκης, κι ως εκ τούτου δεν προβλέπεται από αυτή – αλλά και από καμία άλλη μεταγενέστερη φυσικά διαθήκη – η μετά θάνατον τύχη τους, θα επιχειρήσει να αποδείξει ενώπιον του Δικαστηρίου ότι ο διαθέτης θέλησε να καταστήσει τους αναφερόμενους στη διαθήκη ως αποκλειστικούς κληρονόμους, ώστε βάσει του 1802 ΑΚ, να προσποριστεί τα «νέα» περιουσιακά στοιχεία; Η απάντηση είναι όχι! Εκείνος που θα πρέπει να πασχίσει για να στρέψει την κατάσταση υπέρ του, θα είναι ο εξ αδιαθέτου κληρονόμος ο

οποίος οφείλει να επικαλεστεί και να αποδείξει (διαφορετικά ο εκ διαθήκης κληρονόμος θα καρπωθεί και τα οψιφανή αυτά περιουσιακά στοιχεία) αυτό και μόνο αυτό: ότι ο διαθέτης ήθελε στην πραγματικότητα να αφήσει στους τιμώμενους με τη διαθήκη του, τίποτα περισσότερο παρά όσα εκεί τους διέθεσε. Και άρα εάν υποθέσουμε ότι θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε με το διαθέτη από εκεί που πλέον βρίσκεται, και να το ρωτήσουμε «ποιός θα ήθελες να καρπωθεί τα νέα αυτά περιουσιακά στοιχεία την τύχη των οποίων ξέχασες να συμπεριλάβεις στη διαθήκη σου», η απάντηση θα ήταν «πάντως όχι οι εκ διαθήκης κληρονόμοι μου»!

**Μοιάζει να υπάρχει δηλαδή ένα τεκμήριο υπέρ των ήδη τετιμημένων με τη διαθήκη, το οποίο για να ανατραπεί – και για να επιτραπεί επομένως η είσοδος στην περιουσία και των εξ αδιαθέτου κληρονόμων – θα πρέπει αυτοί οι δεύτεροι να πασχίσουν προκειμένου να μεταβληθεί αυτό το status που φαίνεται να υπάρχει από τη διαθήκη υπέρ των εκεί τετιμημένων.** Βασική αρχή του δικαίου μας, εξάλλου, είναι η επιβολή (αποδεικτικού, εδώ) βάρους σε εκείνον που επιδιώκει να μεταβάλει μία κατάσταση.

Κρίσιμος επομένως είναι ο εντοπισμός κριτηρίων τα οποία ενδεικνύουν τη βούληση του διαθέτη να μην καταστήσει κάποιον τιμώμενο με τη διαθήκη του ως αποκλειστικό κληρονόμο.

Αντίστροφα ιδωμένο, στοιχεία τα οποία θα δυσχεράνουν την υποστήριξη της άποψης εκείνου που μάχεται να αποδείξει ενώπιον του Δικαστηρίου ότι ο διαθέτης θα επιθυμούσε να χωρήσει παράλληλα με την εκ διαθήκης, και η εξ αδιαθέτου διαδοχή, θα είναι:

➤ Το μεγάλο ποσοστό της συνολικής περιουσίας με το οποίο τιμά τους τετιμημένους κληρονόμους (αξία των καταλειπόμενων αντικειμένων σε σύγκριση με την αξία της υπόλοιπης κληρονομίας). Βάση ιδίως θα δοθεί στην υποκειμενική αντίληψη του διαθέτη: θα

πρέπει κατά την αντίληψή του, τα συγκεκριμένα στοιχεία να εξαντλούν ή να αποτελούν το κυριότερο στοιχείο της περιουσίας του.

➤ Το λοιπό περιεχόμενο της διαθήκης μπορεί να παρέχει χρήσιμα ερείσματα για τη συναγωγή της βούλησης του διαθέτη περί του ποιον ήθελε ως (αποκλειστικό) κληρονόμο του. Για παράδειγμα, διαθέτης που ορίζει ότι μετά τον θάνατό του μόνον τα ανωτέρω πρόσωπα θα εισέλθουν στην κατοικία του για να εκτελέσουν τις επιθυμίες του, πιθανότατα θα θέλησε μόνο εκείνα τα πρόσωπα να θεωρηθούν κληρονόμοι του. Η ανάθεση του καθήκοντος να μεριμνήσουν συγκεκριμένα πρόσωπα που τιμώνται στη διαθήκη για την εκτέλεση των επιθυμιών του και να αναλάβουν τον διακανονισμό των ζητημάτων της κληρονομίας αποτελεί σοβαρή ένδειξη ότι, κατά τη βούληση του διαθέτη, τα πρόσωπα αυτά εγκατεστάθησαν ως μοναδικοί κληρονόμοι.

➤ Αν η περιουσία του διαθέτη, όση αυτή ήταν κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης, διετέθη όλη, και μόνο μετά τη σύνταξη της διαθήκης προσετέθησαν νέα περιουσιακά στοιχεία στην περιουσία του εκλιπόντος, τότε εκείνος που θα μάχεται υπέρ της εξ αδιαθέτου διαδοχής θα βρίσκεται σε μειονεκτική θέση έναντι των εκ διαθήκης κληρονόμων. Αυτό διότι δε θα μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο διαθέτης δε συμπεριέλαβε τα υπόλοιπα στοιχεία της περιουσίας του στη διαθήκη, θέλοντας να χωρήσει ως προς αυτά η εξ αδιαθέτου διαδοχή: πολύ απλά, διότι κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης, αυτά καν δεν υπήρχαν.

➤ Η επιβάρυνσή ορισμένου προσώπου με κληροδοσία υπέρ κάποιου άλλου, αποτελεί ακόμα μία ένδειξη για την τη νομική θέση ενός προσώπου ως κληρονόμου.

➤ Η σύσταση κληροδοσίας υπέρ προσώπου που θα καλούταν ως εξ αδιαθέτου κληρονόμος αν δεν υπήρχε διαθήκη, αποτελεί επίσης εμπόδιο για το μαχόμενο υπέρ της

εφαρμογής του άρθρου 1801 ΑΚ. Εάν ήθελε ο διαθέτης να ισχύσει ως προς τα μη διανεμηθέντα στοιχεία η εξ αδιαθέτου περιουσιακή διαδοχή, τότε πιθανότατα θα παρέλειπε οποιαδήποτε αναφορά σε αυτόν και δε θα τον περιόριζε στην οποιασδήποτε μορφής κληροδοσία.

➤ Αρνητική για τον εξ αδιαθέτου κληρονόμο, θα είναι η επίκληση και απόδειξη γεγονότων από πλευράς των τετιμημένων κληρονόμων (δηλαδή εκείνων των οποίων το κληρονομικό δικαίωμα στηρίζεται στη διαθήκη), εκτός κειμένου διαθήκης αλλά με κάποιο έρεισμα σε αυτή, που θα φανερώνουν βούληση του διαθέτη να περιορίσει τους εξ αδιαθέτου κληρονόμους σε συγκεκριμένο μόνο κομμάτι της περιουσίας (λχ. ως κληροδόχοι) ή ακόμα και να τους αποκλείσει (αποκλήρωση εν ευρεία ή και εν στενή εννοία).

Για την εφαρμογή, δηλαδή, της ΑΚ 1802 αρκεί η μη συναγωγή βούλησης του διαθέτη περί πρόκρισης της εξ αδιαθέτου διαδοχής ως προς το αδιάθετο μέρος της κληρονομίας. Στο πλαίσιο αυτό αναζητείται η πραγματική ή η εικαζόμενη βούληση του διαθέτη, η οποία εφόσον αποδειχθεί ότι ήταν να λάβουν οι εκ διαθήκης κληρονόμοι συγκεκριμένο μόνο ποσοστό της κληρονομίας, θα έχει ως συνέπεια την επέλευση της εξ αδιαθέτου διαδοχής ως προς το αδιάθετο μέρος. **Αν όμως δεν καταστεί δυνατή η απόδειξη τέτοιας βούλησης του διαθέτη, θα εφαρμοσθεί η ΑΚ 1802 και το αδιάθετο μέρος της κληρονομίας θα επαχθεί στους ήδη τετιμημένους κληρονόμους.**

#### 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Σχηματικά, σύμφωνα με τη νομολογία του Αρείου Πάγου, η εφαρμογή της 1802 ΑΚ επέρχεται με δύο αποτελέσματα της κρίσης του Δικαστηρίου: είτε πεισθεί το Δικαστήριο ότι ο διαθέτης θέλησε οι κληρονόμοι που αναφέρει στη διαθήκη του να λάβουν και τυχόν αδιάθετα εκεί στοιχεία (θετική κρίση), είτε δε συναχθεί, με βεβαιότητα, τέτοια βούληση (ουδέτερη κρίση). Αντίθετα, το άρθρο 1801 ΑΚ, το οποίο ευνοεί τους εξ αδιαθέτου κληρονόμους, εξυπηρετείται

μόνο με ένα αποτέλεσμα: εάν το Δικαστήριο πεισθεί ότι ο διαθέτης ήθελε να περιορίσει τους τιμώμενους στη διαθήκη κληρονόμους μόνο με τα εκεί προβλεπόμενα περιουσιακά στοιχεία. Στην τελευταία αυτή περίπτωση δεν εφαρμόζεται το άρθρο 1802 ΑΚ, διότι δε μιλάμε πλέον για μη συναγωγή συμπεράσματος (ουδέτερη κρίση) από

το Δικαστήριο (αποτέλεσμα που θα οδηγούσε εξάλλου στην εφαρμογή του άρθρου 1802 ΑΚ όπως προ ολίγου αναφέραμε), τουναντίον μιλάμε για θετική κρίση του Δικαστηρίου, υπέρ όμως του αντιθέτου από την αντίστοιχη θετική κρίση της 1802 ΑΚ.

Για περισσότερες πληροφορίες επικοινωνήστε μαζί μας:

**ΓΙΑΝΝΑΤΣΗΣ ΚΑΙ ΨΑΡΑΚΗΣ**  
**ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ**

WWW.YIANNATSISS.GR

38, ΚΑΡΝΕΑΔΟΥ, ΚΟΛΩΝΑΚΙ

106 76, ΑΘΗΝΑ

ΕΛΛΑΔΑ

T: (+30) 210 7231076

F: (+30) 210 7231075